

Existens och identitet, del 1: En fråga om språk

Medan vissa hävdar att människoraser inte existerar så hävdar vissa andra att de själva ingår i en eller annan människoras. Hur kan vi se på dessa kategoriseringar?

Xzenu Cronström Beskow reder ut begreppen.

I SIN ARTIKEL "Det finns inga raser – ändå finns rasism" hävdar filosofiprofessor Sven O. Hansson (2020) att människoraser inte existerar, medan däremot djurarter existerar. I sin bok "Så gick det till: Bevisen för evolutionen" går biologiprofessor Richard Dawkins (2010) ett steg längre, och hävdar att inte heller djurarter existerar. I sin bok "White Fragility" hävdar pedagogikdocenten¹ Robin DiAngelo (2018) istället att människoraser absolut existerar, och att vita människor är extra rasistiska om de avstår från att bygga vit rasidentitet. Hur bör vi egentligen se

på att dela upp människor i kategorier? För att analysera detta kommer jag först att diskutera vad existens och identitet innebär, samt hur vi avgör vad som egentligen bör menas med ett eller annat ord. Utifrån detta kommer jag därefter att skissa upp tre olika sätt att se på grupptillhörighet, och diskutera vad dessa får för konsekvenser när de tillämpas på att dela upp människor utifrån hudfärg eller sexualitet.

Existens och verklighetskomponenter

Existerar den tillvaro vi lever i oberoende av oss, eller existerar den genom vår upplevelse av den? I sin artikel "An argument for metaphysical realism" argumenterar John Nolt (2004) framgångsrikt för att vi bör betrakta världens existens som oberoende av oss människor. Nolt utgår från att vi borde välja sida i denna fråga: antingen räkna oss som realister som anser att världen existerar oberoende av oss, eller räkna oss som antirealister som anser att världen inte existerar oberoende av oss. Om vi går med på den dikotomin så finns det starka skäl att räkna oss som realister. Men behöver vi verkligen välja sida? Karl Popper (1978) gör en distinktion där den värld vi lever i delas upp i tre olika "världar", vilka han kort och gott kallar för värld 1, 2 och 3. Dessa tre komponenter i den sammansatta verklighet som vi människor lever i brukar jag (2014, 2015) kalla för den externa verkligheten utanför våra medvetanden, de mentala verkligheterna inom våra medvetanden samt de sociala verkligheterna mellan våra medvetanden. Till dessa vill jag (2018, 2019) även lägga en fjärde sorts verklighet, nämligen de upplevda verkligheterna i skärningspunkten mellan de tre förstnämnda typerna av verklighet.

Som beskrivits av bland andra Kahneman (2011) så är tankar och upplevelser väldigt olika processer, inklusive att vi besitter mycket mer direkt kontroll och högre grad av kontroll över våra tankar än över våra upplevelser. Medan argument för en verklighet oberoende av oss människor torde vara hållbara för den externa verkligheten så torde argument för verkligheten som mentalt, socialt och/eller neurologiskt konstruerad vara hållbara för de tre andra typerna av verklighet. Medan det universum vi betraktar existerar oberoende av oss så betraktar vi det genom kategorier vilka vi själva efter hand konstruerar och omkonstruerar. Ett exempel på detta är hur Pluto slutade vara en planet. (För mer om denna process, se artikeln i Folkvett 3/2017.) För att vi människor ska kunna fungera behöver vi ha snabb tillgång till de kategorier vi använder till att tänka med, vilket i sin tur innebär att vi behöver ha dem djupt inkodade i våra hjärnor (Pan & Sakagami 2012). De mentala, upplevda och sociala verkligheterna existerar i

Fig. 1.

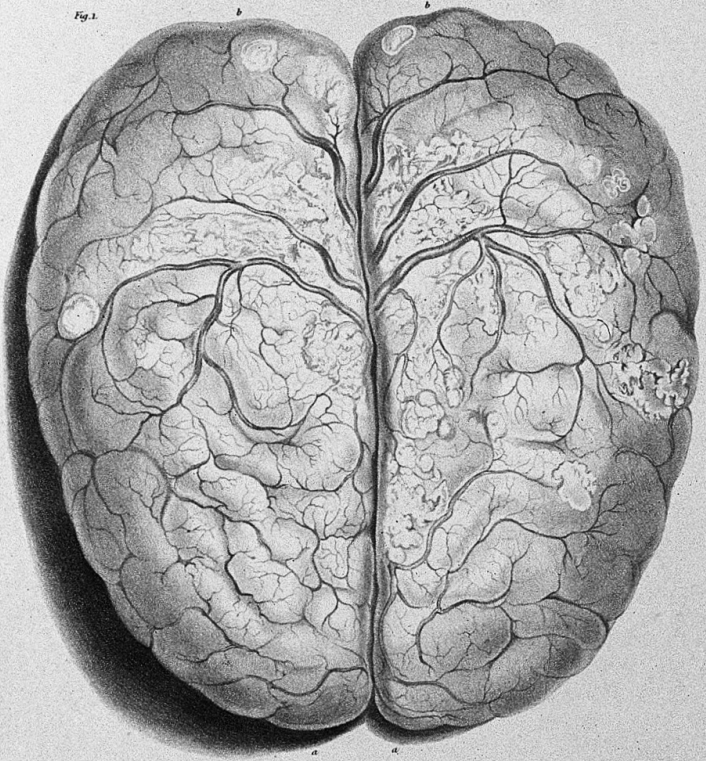
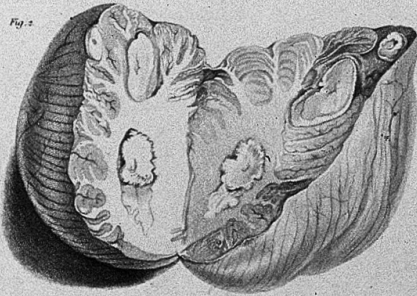

Fig. 2.

våra hjärnor respektive mellan våra hjärnor, vilka i sin tur utgör en del av den externa verkligheten. De fyra sorternas verklighet utgör fyra sorters komponenter i den sammansatta verklighet som vi lever i, en sammansatt verklighet vilken sålunda är både beroende och oberoende av oss människor. Verklighetskomponenterna är sammanvävda med varandra i en ständig intraaktion (se Barad 2007), det vill säga en interaktion mellan komponenter som inte är oberoende från varandra utan ingår i samma helhet. Tyvärr är det fortfarande mycket vanligt att ha en monistisk eller dualistisk syn på tillvaron: att begränsa tillvaron till en enda dikotomi, ett enda motsatspar – för att då sedan antingen upphöja ena sidan till att vara den enda sanna (monism) eller låta båda sidorna räknas (dualism). Verkligt eller överkligt. Realism eller antirealism. Arv eller miljö. Naturgivet/gudagivet eller socialt konstruerat. Välja en sida eller ett begränsat perspektiv, och bygga upp den som identitet tills den helt dominerar din upplevda verklighet. Detta blir problematiskt vilken dikotomi vi än begränsar oss till.

1. Natur vs kultur: missar individerna med deras tankar och upplevelser, vilket ger dem dåliga förutsättningar för kritiskt tänkande och för självförverkligande. Upplevda och mentala verkligheter reduceras lätt till att ses som en del av den ena eller andra sidan.
2. Individ vs omvärld: missar skillnaden mellan social och extern verklighet, samt mellan olika sociala verkligheter. Därmed blir det lätt att missta kulturen för

Bild, vänster: Wikimedia Commons

att vara en del av naturen - som om våra språk, sociala normer och traditioner vore eviga och gudagivna.

3. Individ vs samhälle: missar den externa verkligheten, riskerar att missa skillnaden mellan olika individer och mellan olika samhällen, och riskerar att blanda ihop upplevda verkligheter med antingen mentala eller sociala verkligheter.

4. Grupp vs grupp: tillvaron reduceras till en dikotomi mellan två sorters människor, två kategorier vilka konstrueras mer som platoniska idealtyper med varsin evig odelbar essens än som statistik över verkliga människor och hur dessa personer faktiskt fungerar. Därmed reducerar man den externa verkligheten till en scen för det egna narrativet (empiriska data torde vara välkomna när och endast när de stödjer den egna berättelsen). Samtidigt sorterar man bort alla mentala, sociala och upplevda verkligheter som inte passar in i den egna läran – dessa avfärdas antingen som lögn/konspirationer eller som galenskap/"falskt medvetande"/besatthet.

En uppdelning mellan "objektivt och subjektivt" bör varken helhjärtat omfamnas eller helhjärtat förkastas. Det är objektivt sant att det en människa tänker och upplever är det som hen tänker och upplever. Det är även objektivt sant att de sociala normer och andra diskurser som har ett visst mått av förankring i en viss kultur vid en viss tidpunkt har just denna nivå av förankring i denna specifika kontext. Därmed inte sagt att dessa tankar, upplevelser och sociala strukturer skulle vara optimala, än mindre att de skulle vara eviga eller oföränderliga. Vår tillvaro, inklusive vår fysiska närmiljö, är något som vi människor ständigt

konstruerar, rekonstruerar och omkonstruerar. Vi har alla ett ansvar att efter hand bygga så bra nya konstruktioner som möjligt, att bevara de konstruktioner som är bra för alla inblandade ur alla relevanta aspekter, samt att synliggöra och efterhand byta ut de undermåliga konstruktioner vars funktioner eller bieffekter gör det svårare för oss att förstå och väl behandla oss själva eller varandra eller vår omvärld. Våra konstruktioner är inte enbart sociala, utan även fysiska, mentala och neurologiska. Med fysiska konstruktioner menar jag hur vi använder våra kroppar till att påverka den externa verkligheten. Med mentala konstruktioner menar jag hur vi i våra egna tankar utvecklar idéer, berättelser med mera. Med sociala konstruktioner menar jag byggandet dels av informella strukturer som sociala normer och språkliga diskurser, dels av formella strukturer som lagar och socioekonomiska samhällsförhållanden som till exempel ägande av materiella tillgångar. Med neurologiska konstruktioner, slutligen, menar jag hur varje enskild hjärna har formats, och i viss mån alltid fortsätter att omformas, av ett samspel mellan gener, hormoner, sinnesintryck, tankar, socialt samspel och de upplevelser som alla dessa källor ger upphov till. Låt säga att en person är lycklig över att känna sig frisk efter en pseudovetenskaplig kvacksalveribehandling, eller olycklig över att känna sig förnedrad av en text som hen tolkade anorlunda än vad för-

Våra konstruktioner är inte enbart sociala, utan även fysiska, mentala och neurologiska.

Bild: Wikimedia Commons

fattaren avsåg. Här vore det inte konstruktivt att bekräfta upplevelsen som välgrundad, men inte heller konstruktivt att avfärda den som om den inte existerade eller som om den vore någon slags galenskap. Istället bör vi hålla i minnet att placebo och nocebo är högst verkliga och ofta mäktiga fenomen. Utifrån detta kan vi försöka uppmuntra alla parter till en nyanserad förståelse av samtliga inblandade verklighetskomponenter. Vilket i sin tur kan leda till konstruktiva beteendemönster, och i förlängningen även till mer långsiktigt positiva upplevelser.

Identitet och identifiering

En central aspekt av dina upplevda verkligheter är dina identiteter, vem du upplever att du är. Omvänt så är en annan viktig aspekt hur du identifierar de människor som du möter. Denna uppdelning mellan självdefinierat versus definierat av andra kombinerar Stier (2003) med att även

göra en uppdelning i å ena sidan identitet som personliga egenskaper och å andra sidan identitet som grupptillhörighet. Till detta bör vi lägga att du själv och din omgivning kan vara överens eller oense om vem du är, och att dina upplevda grupptillhörigheter och personegenskaper kan vara antingen integrerade med varandra eller krocka med varandra. Sålunda får vi en modell med nio olika positioner för identitet och identifiering:

Identitet & Identifiering			
	Självupplevd identitet	Gemensam identitet	Pådyvld identifiering
Grupptillhörighet	Hur du kategoriserar dig själv	Hur/om både du själv och omgivningen gemensamt kategoriserar dig	Hur omgivningen kategoriserar dig
Integrerad	Hur/om du väver samman din självbild	Hur/om du och omgivningen gemensamt väver samman er bild av dig	Hur/om omgivningen väver samman sin bild av dig
Personlighet	Hur du ser dig själv som individ	Hur/om du och omgivningen gemensamt ser dig som individ	Hur/om omgivningen ser dig som individ

Eftersom varje människa har många olika grupptillhörigheter så behöver denna modell användas separat på varje grupptillhörighet. Amartya Sen (2007) varnar med rätta för att låta en enda grupptillhörighet bli hela identiteten,

att reducera människorna till en "singular identity". Likaledes behöver modellen även tillämpas separat för varje omgivning, eftersom samma person kan bli sedd på olika sätt i olika sociala miljöer. Ibland faller en person mellan stolarna ner i ett så kallat mellanförskap, så att företrädarna för två olika miljöer ömsesidigt ser hen som tillhörande den andra miljön. Två exempel är dels personer som växt upp i Sverige men har minst en förälder från ett annat land, dels personer som ingår i någon annan sexuell minoritet än just homosexualitet. En person som är invandrarättling riskerar att både bli avfärdad som utlänning i Sverige och bli avfärdad som svensk i det andra landet. En person som är bisexuell och/eller sadomasochist riskerar att både bli avfärdad som avvikare i mainstreamsamhället och bli avfärdad som "inte äkta homosexuell" i subkulturer. Vi behöver se de komplexa interaktionerna i hur en människa blir behandlad i olika sammanhang utifrån olika grupptillhörigheter. Detta brukar kallas för intersektionalitet. Här vill jag dock särskilt betona att det är enorm skillnad mellan å ena sidan att göra en nyanserad intersektionell analys, och å andra sidan att i intersektionalitetens namn bara räkna upp grupptillhörigheter som om det vore någon slags poängräkning. Att göra en lista på vilka grupptillhörigheter som kan vara relevanta för en interaktion bör ses som en av förberedelserna inför en analys, det utgör inte någon analys i sig själv.

När en persons identitet inte överensstämmer med hur omgivningen tenderar att identifiera hen så kan detta inte bara vara påfrestande utan kan ibland även bli direkt farligt. Sålunda har varje människa ständigt ett indirekt tryck på sig att dels anpassa sina identiteter så att var och en av

Bild: Ted Eytan

dem är gemensam med omgivningens syn på en, dels anpassa personegenskaperna till vad som förväntas av grupp-tillhörigheten. Detta tryck må vara extra starkt på minoriteter såsom HBTQ-personer, men i någon mån torde det drabba alla människor. Ofta är pressen omedveten, men ändå hämmar den oss. Ett exempel på det sistnämnda är ett experiment där Shih m.fl. (1999) lät asiat-amerikanska kvinnor genomföra ett matteprov. Försökspersonerna randomiserades in i tre grupper, varav två blev påmind om en grupptillhörighet och den tredje utgjorde kontrollgrupp. De som blev påmind om att de är asiater klarade sig i genomsnitt bäst på provet, medan de som blev påmind om att de är kvinnor klarade sig i genomsnitt sämst. I viss mån kan människor undkomma trycket från omgivningen genom att gemensamt sluta sig samman till en skara av mer eller mindre likasinnade personer som tillsammans skapar sin egen subkultur vars sociala förväntningar passar dem bättre. Detta kan göras i en ömsesidighet vilken inkluderar alla inblandade, till exempel när subkulturer för

samkönad och/eller sadomasochistisk kärlek bygger sina system för ömsesidiga relationer byggda på kommunikation och på självvalda identiteter och praktiker. Men det kan även göras i en ensidighet där människor i en viss gemenskap försöker tvinga fram relationer med människor som inte ingår i gemenskapen och inte har någon talan i att bygga upp dess normer. Till exempel när incels/PU-A:s², pedofiler eller traditionella patriarkala familjeöverhuvuden låter sig skena iväg med sina fantasier om hur kvinnor, barn respektive unga vuxna fungerar - och sedan försöker tvinga tilltänkta "kärlekspartners" att acceptera dessa fantasier som om dessa vore en gemensam objektiv verklighet. Det kan också göras i en slags ömsesidig antagonism där två grupper positionerar sig som varandras fiender eller rivaler, men gör detta utifrån en diskursiv allians där de är överens om vissa grundförutsättningar. Till exempel så kan islamister och antimuslimister³ vara helt eniga om vad islam är för något, och enbart vara oense om huruvida denna totalitära karikatyr av världens alla muslimer bör uppnå världsherravälde eller bör besegras - till exempel besegras av en likaledes totalitär karikatyr av kristen, vit och/eller västerländsk identitet.

Språk

I den externa verkligheten existerar inga ord, och därmed inte heller några kategorier. Bortom våra medvetanden är ett skrivet ord bara bläck på papper eller pixlar på en skärm, medan ett talat ord bara är vibrationer - först i stämband eller högtalare, därefter i luften. Därmed inte sagt att ord inte skulle ha någon betydelse: om de inte hade någon innebörd så hade du inte kunnat tänka, och inte heller

Bild: Wikimedia Commons

kunnat läsa den här texten. Det är i de mentala, sociala och upplevda verkligheterna som orden och kategorierna konstrueras och existerar. När Dawkins hävdar att "djurarter inte existerar" så menar han att de inte existerar i den externa verkligheten utanför våra medvetanden, han betvivlar inte att de existerar som språkliga konstruktioner. Men om ett ords innebörd är en konstruktion som människor har hittat på, snarare än att det skulle finnas någon slutgiltigt objektiv innebörd på egen hand, kan vi då avgöra vad ett ord bör betyda? En klassisk lösning på detta problem (ibland kallad för "kripkensteins skeptiska lösning" efter filosoferna Kripke och Wittgenstein) är att lyfta fram social verklighet i form av att vi människor ingår i språkgemenskaper. Vi kan förstå vad en människa menar med ett ord genom att anta att hen menar det som personer i hans språkgemenskap brukar mena med ordet. Medan denna lösning löser det akuta problemet med att alls kunna kommunicera så säger den ingenting om hur

språkgemenskaper utvecklas eller förändras, och förutom att den kan fungera som en indirekt uppmaning till blind flockmentalitet så ger den inga ledtrådar till vilken sida vi bör välja i en dispyt om vad ett ord bör betyda. En lösning som Hilary Putnam (1973) föreslår är det som hon kallar för lingvistisk arbetsdelning, vilket innebär att vi har olika kunskaper och förlitar oss på varandras expertis. Ord inom ett fält utvecklas och upprätthålls av dem som är experter inom detta fält, och genom att hänvisa till dessa experter kan vi andra använda orden utan att vara insatta i deras innebörd. Ett exempel som Putnam använder är ordet aluminium, vilket syftar på en specifik metall med specifika egenskaper. Vi som inte är metallurger behöver inte vara insatta i dessa egenskaper och behöver inte heller vara kapabla att se skillnad mellan aluminium och andra substanser med liknande utseende. Ändå är det den specifika metallen med de specifika egenskaperna vi syftar på när vi använder ordet. Om vi använder ordet om en annan substans så är detta för att vi har begått ett misstag, och om vi vill veta säkert huruvida den substans vi kallat för "aluminium" faktiskt är aluminium eller inte så frågar vi en metallurg om råd.

Genom att se språk som en fråga om lingvistisk arbetsdelning blir det möjligt inte bara att kommunicera med varandra, utan också att efter hand finslipa vårt språk så att våra tankar och samtal blir så meningsfulla som möjligt. För att våra diskurser ska bli så bra som möjligt gäller det att anlita eller utveckla rätt expertis. Frågan är då vilken expertis som är den rätta. Denna fråga torde vara en mycket enklare fråga när det gäller astronomers och metallurgers kategorisering av planeter och metaller än när

Bild: Wikimedia Commons

det gäller kategorisering av människor. Vem bör tillerkännas ansvaret att avgöra vem en människa egentligen är, och på vilka grunder? När Hansson hävdar att raser inte existerar så intar han positionen att eftersom raser historiskt sett har setts som biologiska kategorier så är det expertis inom biologi som bör premieras. De traditionella raskategorierna är förtryckande pseudovetenskap, och bör därför förkastas. När amerikanen DiAngelo hävdar att raser existerar och argumenterar för att alla människor (av allt att döma oavsett nationalitet) har en moralisk plikt att bygga rasidentitet utifrån en dikotomi mellan svarta och vita så utgår hon istället från det förtryck som svarta människor i USA har blivit utsatta för utifrån den identifiering som de har blivit pådyvlade av det amerikanska samhället. Förutom olika val av expertis torde skillnaden mellan Hanssons och DiAngelos positioner även handla om olika grundläggande inställning till hur identitet och identifie-

ring bör hanteras. Här tänker jag mig tre olika principer, vilka jag kommer att diskutera närmare i nästa artikel.

Referenser

- Bagemihl, B. (1999). *Biological Exuberance: Animal Homosexuality and Natural Diversity*. New York: St Martin's Press.
- Barad, K. (2007). *Meeting the Universe Halfway*. London: Duke University Press
- Cronström Beskow, X. (2014). *Categorization of Human Beings Versus The Universality of Human Rights*. Masteruppsats i mänskliga rättigheter, vid Göteborgs universitet. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/36798>
- Cronström Beskow, X. (2017). Hur Pluto slutade vara en planet. *Folkvett* 2017:3.
- Cronström Beskow, X. (2018). Bön utan tro: Bönens funktion för personer som ber till högre makt utan att tro på högre makt. Kandidatuppsats i religionsvetenskap, vid Göteborgs universitet. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/55826>
- Cronström Beskow, X. (2019). Hälsofrämjande motion för alla elever: Vilka hinder står i vägen? Examensuppsats på lärarprogrammet/KPU, vid Göteborgs universitet. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/62714>
- Cronström Beskow, X. (2020). Rasismens idéhistoria från antisemitism till slaveri. *Folkvett* 3/2020.
- Dawkins, R. (2010). *Så gick det till: Bevisen för evolutionen*. Stockholm: Leopard förlag.
- DiAngelo, R. (2018). *White Fragility: Why it's so hard for white people to talk about racism*. Boston, USA: Beacon Press.
- Hansson, S.O. (2020). Det finns inga raser – ändå finns rasism. *Folkvett* 3/2020.
- Kahneman, D. (2011) *Thinking, Fast and Slow*. New York: FSG.
- Nolt, J. (2004). An Argument For Metaphysical Realism. *Journal for General Philosophy of Science* 35: 71–90, 2004.
- Pan, X. & Sakagami, M. (2012) Category representation and generalization in the prefrontal cortex. *European Journal of Neuroscience*, Vol. 35, pp. 1083–1091.
- Popper, K. (1978). *Three Worlds*. The Tanner Lecture on Human

- Values. Delivered at University of Michigan, USA. https://tannerlectures.utah.edu/_documents/a-to-z/p/popper80.pdf
- Putnam, H. (1973). Meaning and Reference. *The Journal of Philosophy*, Nov. 8, 1973, Vol. 70, No. 19, Seventieth Annual Meeting of the American Philosophical Association Eastern Division (Nov. 8, 1973), pp. 699-711. <https://www.jstor.org/stable/2025079>
- Sen, A. (2007). *Identity & Violence: The illusion of Destiny*. London, UK: Penguin Books.
- Shih, M., Pittinsky, T.L., Ambady, N. (1999). Stereotype susceptibility: Identity salience and shifts in quantitative performance. *Psychological Science*, 10, 80-83.
- Stier, J. (2003) *Identitet – människans gåtfulla porträtt*. Lund: Studentlitteratur.

Noter

1. Fritt översatt från hennes amerikanska titel "Associate Professor of Education".
2. Dessa termer syftar på två subkulturer för misogyna heterosexuella män vilka lite överförenklat ser kvinnor som fiender att besegra för att få tillgång till deras kroppar. Termerna står för "Involuntary Celibate" respektive "PickUp Artist", och subkulturerna premierar bitterhet respektive raggning.
3. Alltså personer som hänger sig åt fördomar, bigotteri och diskriminering mot muslimer. Antimuslimism är även känt som "islamofobi", men sistnämnda ord används även systematiskt av både islamister och antimuslimister som en synonym till att motsätta sig totalitära islamistiska maktanspråk. Utifrån målsättningen att värna om mänskliga rättigheter för alla människor inklusive alla muslimer så kan ordet anti-muslimism vara att föredra.